

DAGENS FRÅGOR

Affären Samuelssons efterspel

I en artikel på denna spalt under rubriken »Dagens Nyheters dimridåer» framhölls i årets första häfte att den enda politiska skillnaden mellan hrr Samuelsson och Tingsten var den föres »villkorliga beredvillighet» att övergå till Stockholms-Tidningen. Efterhand måtte sanningen i detta konstaterande ha gått upp även för Dagens Nyheters ägare, ty för någon tid sedan tillkännagavs som bekant att hr Tingsten ett år tidigare än hans kontrakt utlöper skall avgå från sin befattning som Dagens Nyheters chefredaktör.

Ursprungligen bibragtes man det intrycket att detta beslut hade karaktären av en ömsesidig och frivillig överenskommelse mellan båda parter, men efterhand har framgått att det rör sig om ett tämligen ensidigt ställningstagande från ägarnas sida. Tidpunkten för avgången är förvisso inte vald av en slump. Hr Tingstens uttalande om att *han* inte velat binda sin efterträdares händer genom att stå kvar under valstriden för att avgå omedelbart efter har också en lätt parodisk klang. Det har naturligtvis stått klart för ägarna att varken Dagens Nyheter eller folkpartiet skulle ha mått väl av att Tingsten kvarstod som chefredaktör under ännu ett val. Det finns — trots allt — en gräns för friheten även inom Dagens Nyheter.

Frågan om efterträdaress tilldrog sig omedelbart stort och allmänt intresse och en hel rad möjliga — och även omöjliga om det nu kan tänkas — kan-

didater diskuterades. Av allt att döma hade emellertid såväl familjen Bonnier som Tingsten själv (det är dock ovisst i vad mån han hade tillfälle att influera avgörandet) tänkt sig Olof Lagercrantz som efterträdare. Denna lösning strandade, enligt vad som uppges i DN-kretsar — på redaktionschefen Sten Hedmans bestämda motstånd. På den s. k. allmänna redaktionen ansåg man sig tydligen löpa risk att hamna ur askan i elden om Tingsten skulle avlösas av Lagercrantz ensam, någonting som är långtifrån obegripligt, när man tar Lagercrantz' insatser som kulturredaktör i betraktande. Följden blev den för svenska pressförhållanden enastående lösningen med tre chefredaktörer, hrr Lagercrantz, Sven-Erik Larsson och Hedman, av vilka, betecknande nog, om de två förstnämnda inte kan komma överens, den sistnämnde skall äga utslagsrösten.

Man erinras — utan alla jämförelser i övrigt — om situationen efter Stalins död, då det kollektiva ledarskapet proklamerades och den s. k. trojkan tillkom. Historien bjuder f. ö. på flera liknande exempel: Napoleons konsulat och Caesars resp. Octavianus' triumvirat. Det gemensamma för alla dessa tremannavälden är att de varit av mycket kort varaktighet och fått en mer eller mindre våldsamt upplösning. Att därav dra den slutsatsen att det går likadant i DN vore givetvis förhastat, men ingen kan påstå att arrangemanget verkar särskilt praktiskt. Av folkhumorn har triumvirerna döpts till krymplingarna — krympling är

som bekant den populära benämningen på de i systembutikerna tillhandahållna tredjedelslitrarna — vilket väl får betraktas som en komplimang till den avgående chefredaktören.

Nyheten om den förestående förändringen celebrerades generöst nog av Sveriges Radio med ett eko, som inte lär ha väckt någon direkt förtjusning hos Dagens Nyheters redaktion och allra minst hos två av de tillträdande chefredaktörerna, Sten Hedman och Sven-Erik Larsson. Det hölls nämligen av den tredje, Olof Lagercrantz, som onekligen talade som om han varit den ende. Än märkligare var emellertid det ytterligt överspända, ja nästan hysteriska tonläge han anlagt. Denne kyrkofiende talade som en överstepräst för att inte säga ett orakel och proklamerade i extatiska ordalag Dagens Nyheters radikala tro. I övrigt visste man inte om man skulle fästa sig mest vid hans förbluffande vittnesbörd om sitt lidelsefulla politiska intresse eller vid den pittoreska liknelsen av företrädaren såsom ett andligt renhållningsverk. En skämtare lär vid åhörandet av denna metafor ha förklarat, att hur antitraditionalistisk Tingsten än är har han dock i ett avseende gått i fädernas spår — fadern var som bekant renhållningsdirektör i Stockholm.

Vem av triumvirerna — den kloke, skicklige, maktmedvetne redaktionschefen Hedman, den buttre och bufflige, men kunnige politiske redaktören Larsson eller den snillrike men obalanserade och oberäknelige kulturredaktören Lagercrantz — som kommer att ange tonen i Dagens Nyheter får framtiden utvisa. Det är dock knappast något tvivel om att det blir Lagercrantz som kommer att höras bäst och mest. Kommer han i fortsättningen att låta som i den ledare om Kungafonden, med vilken han för någon tid sedan spred förstämning även bland

sina egna redaktionskamrater, lär dock Dagens Nyheter få mer bekymmer än glädje av hans upphøjelse till chefredaktör.

Affären Samuelsson har fått sitt logiska efterspel i Herbert Tingstens avgång. Hur man än i övrigt bedömer saken, kan man inte annat än beklaga att en publicistisk gärning, som hade en så lysande inledning som Tingstens skulle behöva få en sådan epilög. Det är en ödets ironi, som alla beundrare av Herbert Tingstens stridbarhet och stilkonst måste finna tragisk.

Beräkning och verklighet

Det har varit ett utmärkande drag för svensk finanspolitik under de senare åren att utfallet av driftbudgeten blivit ett helt annat än beräkningarna enligt riksstaten. Antingen har det blivit opåräknade överskott eller också, och det tycks numera vara regeln, överraskas man av betydande underskott. Nedanstående siffror illustrerar de felräkningar som gjorts under ett antal år enligt budgetredovisningarna (reservationsmedel ej inräknade); beloppen angivna i mkr. För 1958/59 upp- tagas siffrorna enligt finansdepartementets beräkningar i april 1959.

År	Ber. saldo enl. riks- staten	Utfall enl. budg. redov.	Felräk- ning
1952/53	+ 1171	+ 161	1 010
1953/54	- 29	+ 405	434
1954/55	- 4	+ 288	292
1955/56	+ 675	+ 381	294
1956/57	+ 706	- 287	993
1957/58	+ 889	- 101	990
1958/59	+ 212	-300-800	500-1 000

Felräkningarna har, som synes, varje budgetår varit betydande, och endast två gånger, 1953/54 och 1954/55, har för statskassan utfallet blivit gynnsammare än man räknat med.

Det finns anledning ifrågasätta om

denna tingens ordning är en företeelse som med en naturlags tvingande nödvändighet måste återkomma år efter år. I så fall borde förhållandet vara detsamma för andra länder, vilka liksom Sverige är utsatta för de internationella konjunkturörelserna. Men detta gäller tydligen inte i Storbritannien. The Economist publicerade i sitt nummer för den 11 april en sammanställning av den engelske finansministern Heathcoat Amorys första budget, där såväl det beräknade som det redovisade utfallet för budgetåret 1/4 1958-31/3 1959 finns angivna. Då dessa siffror är förtjänta av mer allmän uppmärksamhet återges här budgeten »over the line», vilken närmast motsvarar vår driftbudget.

ENGLAND (miljoner £) 1958/59

<i>Inkomster</i>	Beräkning	Utfall
Inkomstskatt	2 313	2 322
Surtax	163	167
Pålagor vid dödsfall (Death Duties)	164	187
Stämpelavgifter	56	65
Företagsskatt etc.	275	275
Övrigt	—	1
<i>Total inhemsk inkomst</i>	<u>2 970</u>	<u>3 016</u>
Tullar och acciser	2 189	2 191
Pålagor på motorismen	104	107
<i>Total skatteinkomst</i>	<u>5 263</u>	<u>5 314</u>
Radio- och TV-licenser	34	34
Diverse lån	30	27
Övrigt	112	105
<i>Summa inkomster</i>	<u>5 439</u>	<u>5 480</u>
<i>Utgifter</i>	Beräkning	Utfall
Räntor på statslån	695	663
Amorteringsfonder	38	38
Norra Irland	73	77
Övrigt	10	8
<i>Total Consolidated Fund</i> ¹	<u>816</u>	<u>786</u>

¹ Fond, varur den engelska statsskulden förräntas, vissa statslöner betalas m. m.

	Beräkning	Utfall
Försvarsanslag	1 418	1 468
Civila anslag (inkl. skatteindrivning)	2 841	2 849
<i>Totala anslag</i>	<u>4 259</u>	<u>4 317</u>
<i>Totala utgifter</i>	5 075	5 103
<i>Överskott</i>	364	377
	<u>5 439</u>	<u>5 480</u>

Den svenska driftbudgeten för 1957/58 — för det löpande budgetåret finns ännu inga exakta beräkningar — såg som bekant ut så här.

SVERIGE (miljoner kr.) 1957/58

<i>Inkomster</i>	Riksstat	Utfall
Skatter	11 048	10 832
Uppbörd i statens verksamhet	174	172
Diverse inkomster	265	293
<i>Totala egentl. statsutgifter</i>	<u>11 487</u>	<u>11 297</u>
<i>Inkomster av statens kapitalfonder</i>	696	722
<i>Driftbudg. totalinkomster</i>	<u>12 183</u>	<u>12 019</u>
<i>Utgifter</i>	Riksstat	Utfall
Egentl. statsutgifter (anslag und. huvudtitlarna)	10 277	10 885
Utgifter för statens kapitalfonder	1 017	1 235
<i>Driftbudg. totalutgifter</i>	<u>11 294</u>	<u>12 120</u>
<i>Överskott</i>	889	— 101
	<u>12 183</u>	<u>12 019</u>

Den engelska driftbudgetens omslutning är ca sju gånger större än Sveriges, men felräkningarna är betydligt mindre! Medan dessa således i Storbritannien utgjorde 13 miljoner £ (ca 190 mkr.) var motsvarande siffra i Sverige 990 mkr. Inkomsterna blev 41 milj. £ högre (ca 650 mkr.), medan dessa i Sverige blev 164 mkr. mindre än beräknat. Utgifterna översteg kalkylen med 28 milj. £ (ca 400 mkr.) i Storbritannien, medan motsvarande

utgiftsökning i Sverige utgjorde 826 mkr.

De anförda siffrorna ger tydligt bevis för att Mr. Heathcoat Amory lyckats med den uppgift som herr Sträng ej mäktat med, nämligen att hålla utgifterna något så när i schack. Om man tar hänsyn till den engelska budgetens sju gånger större omfattning skulle utgiftsoverskridandet i Storbritannien omplanterat i Sverige endast utgöra 4 milj. £, eller ca 60 mkr! Engelsmännen är att gratulera till en skicklig finansminister.

Universitetspropositionen

Den i mitten av mars framlagda propositionen om understöd åt forskningen m. m. i anslutning till universitetsutredningens senaste betänkande har i inte så ringa mån ändrat bilden av den nuvarande regeringens universitetspolitik till det sämre. Tendensen till missgynnande av de — i vidsträcktaste mening — humanistiska vetenskaperna och till anläggande av rätt krassa nytthetssynpunkter framträder mera ohöljt än tidigare. Den tar sig delvis ganska uppseendeväckande uttryck, såsom när de teologiska fakulteterna uttryckligen ställs helt utanför alla åtgärder till uppmuntrande av forskningen eller när, trots remissinstansernas påpekanden, de humanistiska disciplinerna synas dömda att få reda sig utan de nyinrättade forskarassistenttjänster, som på andra håll befunnits nödvändiga för konstruerandet av en välavvägd forskarkarriär.

Som ett olycksbådande drag tillkommer nu den avsevärda nedprutningen av de anslagsäskanden, som utredningen från början framställt. Av 19,7 millioner kr. föreslår regeringen inte mer än 11,4, alltså blott 57 procent. Det är en mycket väsentlig nedskärning, och när den går ut över de redan

av utredningen så knappt utmätta anslagsökningarna för humanistiska ändamål, blir effekten rätt beklämmande. Bäst synes detta kanske, när det gäller anslagen till vad som alldeles i onödan omdöps till statens humanistiska forskningsråd. Utredningen hade föreslagit en höjning för året med blygsamma 200 000 kronor. Inte ens denna ringa summa har kunnat uppbibringas, utan höjningen reducerades till 175 000 kronor. Det humanistiska forskningsrådet skall i fortsättningen alltså erhålla 1 300 000 kronor mot det medicinskas 5,21 millioner, det naturvetenskapligas 5,23 millioner och atomkommitténs 5,24 millioner. Den i jämförelse med de humanistiska och teologiska vetenskaperna till antal och omfattning dock förhållandevis blygsamma gruppen av s. k. samhällsvetenskaper får däremot en höjning om 210 000 kronor och kommer sålunda upp till 955 000 kronor om året, en summa, som ligger rätt nära humanistiska forskningsrådets. Gynnandet av nämnda ämnesgrupp i jämförelse med de egentliga humanistiska ämnena är över huvud taget ett genomgående drag i hela propositionen, fastän samhällsvetenskaperna i klar motsats till humaniora dock hade tillfälle att på sin tid till fullo utnyttja möjligheterna vid 1940-talets sedermera brått avbrutna universitetsupprustning. Den mycket har, honom skall ock mycket varda givet.

Den betänkliga ensidigheten eller snedvridningen av universitetsreformen till nackdel för humaniora, sammanhänger väl med den ganska märkliga sammansättning, som universitetsutredningen en gång erhöi. De stora humanistiska ämnena med sitt väldiga studentantal och sin svåra eftersläpning sedan 1940-talet lämnades helt och hållet orepresenterade och har alltsedan dess så förblivit, medan utredningen helt sammansat-

tes med idel företrädare för de redan förut bättre gynnade natur- och samhällsvetenskaperna. Av mycket naturliga skäl kan den följande handläggningen i departement och utskott knappast vara särdeles väl ägnad att rätta till den starka ursprungliga missvisningen.

Samma ensidighet har säkerligen sin del i den numera allt tydligare felkonstruktionen — i några väsentliga hänseenden — av de nya universitetslektoraten, på vilkas sätt att funktionera hela reformens framgång i mycket hög grad måste bero. Det kan inte råda något tvivel om att det i och för sig var ett mycket lyckligt grepp att skapa en ny kategori av välkvalificerade fasta tjänster nedanför professurerna. Såväl för undervisningen som för själva den vetenskapliga karriären som sådan hade detta kunnat få en särdeles gynnsam verkan. Men utredningen har tydligen i alltför hög grad — till följd av sin egen sammansättning — haft sin uppmärksamhet fäst på förhållandena inom vetenskaper, där det här i första hand gällde att finna personal för en relativt elementär och så att säga stereotyperad undervisning. Civildepartementet och liknande instanser har därtill lagt sina slentrianmässiga synpunkter på lönesättning och tjänstgöringstid, utan att hämmas av alltför nära kännedom om arbetsförhållandena vid universiteten. Humaniora med sitt behov av framför allt proseminarieartad undervisning genom lärare med hög vetenskaplig kompetens har därvid kommit till korta.

Följden har tyvärr blivit, att den nya tjänstekategorin blivit från början felkonstruerad. Lönen har blivit för låg i jämförelse med lektoraten vid lärarhögskolor, provårsläroverk och seminarier, medan tjänstgöringsplikten utmätts så rikligt, att universitetslektorerna knappast kan tänkas bli i

stånd att bedriva egen forskning och t. o. m. i många fall torde få svårt att följa med utvecklingen inom den vetenskap, där de satts att undervisa. Det är därför blott naturligt, att det på åtskilliga håll visat sig synnerligen svårt att rekrytera dem på ett tillfredsställande sätt.

Den nya propositionen innebar intet försök att i någon måtto råda bot på dessa dock redan allmänt kända och från många håll klart påtalade missförhållanden. Tvärtom har den ytterligare försvårat en tillfredsställande lösning av personfrågorna genom att uppställa det till synes ganska meningslösa villkoret, att tjänsterna ej skall få ordinariesättas, innan organisationsplaner i ämnet blivit fastställda. Med hänsyn till kanslersämbetets överbelastning och personalbrist kan detta befaras i många fall komma att dröja ganska länge. Men så länge lektorerna blott är arvoderade, skärps alla olägenheterna i tjänsternas konstruktion och försvåras därmed ytterligare en tillfredsställande rekrytering, allra helst som en arvoderad lektor ju ej har den ringaste säkerhet för att verkligen få den ordinarie tjänsten, när den en gång äntligen skall tillsättas enligt befordringsgrunder, som än så länge är alldeles obekanta. Det är klart, att det finns ett antal fall, där först de slutgiltiga organisationsplanerna kan visa, om ett lektorat verkligen kommer att behövas eller ej. Men i det stora flertalet fall torde det redan nu vara alldeles uppenbart, att tjänsten under alla omständigheter måste inrättas. Varför då fördröja proceduren och därmed skapa alldeles onödiga och i många fall mycket betydande svårigheter för rekryteringen?

De önskemål, som i nuvarande situation ter sig som oundgängliga, om universitetsreformen skall kunna infria de en gång väckta förhoppning-

arna, är framför allt tre. De humanistiska vetenskaperna måste med det snaraste tillgodoses på ett helt annat sätt i avseende på såväl forskningsanslag som tjänster. Universitetslektornen bör i stor utsträckning ofördröjligen ordinariesättas och måste få en rimligare utmätning av undervisnings-skyldigheten. Kanslersämbetet och universitetskanslierna måste ofördröjligen erhålla avsevärda åtminstone tillfälliga personalförstärkningar, om inte reformernas genomförande skall för-anleda alltför stora svårigheter och delvis kanske helt blockeras.

Samtidigt med forskningspropositionen har också framlagts det vän-tade förslaget om Stockholms högsko-las totala förstatligande. Ur rent prin-cipiell synpunkt kan man förvisso liv-ligt beklaga, att försöket att i vårt land driva privata universitet i ömse-sidigt stimulerande vänskaplig tävlan med de äldre statliga sålunda nu slut-giltigt måste övergivas. Men såsom förhållandena faktiskt på senare år hade utvecklats, särskilt med hänsyn till Stockholms stads påfallande lik-giltighet för stadens eget lärosäte, var förstatligandet numera enda möjlig-heten att rädda detta från ett fort-skridande avtynande. Man får nu blott hoppas, att förstatligandet verkligen kommer att innebära ett omedelbart förverkligande av den fullständiga pa-ritet med de gamla statsuniversi-teten, om vilken det så länge talats men för vars förverkligande hittills så mycket lämnats ogjort. Framför allt är det av största betydelse, att den nu förestående utflyttningen till Fres-cati snabbt genomföres, så att det nya universitetet besparas en lång över-gångsperiod, under vilken de gamla lokalerna får förfalla och de nya inte blir byggda. Den tioårsperiod för hela byggenskapen, som Byggnadsstyrelsen har förutsatt, borde här vara en rikt-punkt, som ej får övergivas. Likaså

måste man omedelbart börja angripa det ingalunda lätta problemet att till Frescati skapa snabba kommuni- kationer med tillräcklig kapacitet för det jätteuniversitet, om vilket det här rimligen måste bli fråga.

Sociala meddelanden

Med tillbörlig bävan iakttar vi uppdy- kandet av en konkurrent på tidskrifts- marknaden. Märkligt att säga kommer den från Kungl. Socialstyrelsen. Detta ämbetsverk har sedan länge utgivit *Sociala meddelanden*, en seriös och nyttig publikation, där man kunnat ta del av löpande statistik om konsu- mentpriser, fylleri, brottslighet, arbets- löshet och annat mera, samt förträff- liga rapporter av styrelsens byråche- fer och andra närstående om arbetet på det vida fält styrelsen har att an- svara för. Tydligen har man haft på känn att publikationen i sin gamla form inte blivit var mans lektyr. Det låter säga sig, att ingen gärna kunnat drömma om att Sociala meddelanden skulle läsas i var stuga och HSB-lä- genhet, men den ambitionen synes fak- tiskt vara Socialstyrelsens. Till den ändan har man nu gjort sig förnum- men med Sociala meddelanden i lyx- förpackning. Omslaget har blivit pif- figt rosa i stället för det officiella gula, interpunktionen har moderniserats i riktning mot kompaniexpeditionens normer, ett slösande rikt illustrations- material har utnyttjats: den frivole granskaren observerar i nummer 1 för året bl. a. porträtt av drottning Chri- stina och byråchefen Göta Rosén. Be- tänksamma skattebetalare kan dock genast lugna sig: en bild av tryckeri- intendenten Danielsson på statskonto- ret borgar för att intet ekonomiskt lätt- sinne tillåtes. Det första numret efter nya stilen ägnas huvudsakligen åt barnavården. Både den historiska översikten om hur svenska folket

handskats med sina barn under tre hundra år, och de glimtar som ges av socialstyrelsens aktuella arbete till barns och ungdoms bästa är sympatiska, och bör kunna visa sig vara en lämpligt vald introduktion hos den stora läsekretsen. Man instämmer gärna i appellerna om bättre kontakt mellan hemmens och samhällets barnavård. På tidskriftens omslag synes en symbolisk bild av ett barn, »förankrat i den svenska lagen» som det något förbryllande heter, med devisen »ingen äger mig» — och strävandena att garantera rättssäkerheten även för de minsta små väcker odelad respekt.

Det kan dock inte förnekas, att den otacksamme läsaren ibland får en känsla av att allt inte står helt rätt till. Det blir lite för mycket av praktighet, välmeningen får ett pinsamt drag av beskäftighet. Typiska för andan i det hela verkar några funderingar om skolans roll. Den florerande trygghetsideologien drives här till sin spets: »Kan samhället bli ett levande trygghetsbegrepp för barnen?» — se där frågan. På övligt sätt hävdas — lätt att begripa — att »i och med enhets-skolan... får denna fostran till demokratiskt samhällsansvar en ökad betydelse». Alldeles lätt är visserligen inte detta problem: verkställd utredning har visat, heter det, att »läsa i bok eller behandla ämnet skriftligen hör till de minst populära sätten för kunskapsinhämtande i dessa ting». Skolbarnen kan vara lugna, Kungl. Socialstyrelsen skyndar glatt till för att stå till tjänst med mera populära studiemetoder.

Det man helst vill önska Sociala meddelanden, som utan tvivel har en viktig informationsuppgift att fylla, är att i görlig mån vädra ut den alltför mysande, lätt jolmiga sockerbagaratmosfären, utan att för den skull förfalla till den andfådda hastighet som också lätt nog smyger sig in.

Dessutom vill man hoppas, att redaktionen besinnar det ansvar som med aningslöst rörande ord påläggges den av en folkskolinspektör, när han utreder vilket behov skolans folk har av social information: »Den officiella stämpeln är för oss liktydig med en garanti för att materialet är absolut fritt från politisk färgning.»

Polsk åtstramning

Chrustjov och Gomulka har psykologiskt sett något gemensamt — kanske är det deras liknande kommunistiska förflutna och deras proletära uppfost-
ran. Ingen av dem har någon högre utbildning i egentlig mening. Chrustjov var över tjugo år, sägs det, när han lärde sig att läsa och skriva. Han blev sedan anställd som partifunktionär och tog följaktligen sin ingenjörsexamen ganska sent. (Stalin praktiserade gärna systemet att utbilda partifolk till ingenjörer; utrikesminister Gromyko är ett annat lysande exempel.) Inte heller Gomulka har i sin allmänna utbildning gått i någon annan läroanstalt än folkskolan. 1934–1935 studerade han vid partiskolan i Moskva. Året därpå, efter sin illegala återkomst till Polen, blev han under tacknamnet Duniak (för andra gången) ådömd fängelsestraff. Därför undgick han kanske den stora slakt på polska kommunister i Sovjet, som Stalin satte igång efter att ha upplöst deras parti 1938. Kriget befriade honom från fängelse. Han föredrog att stanna i Polen under den tyska ockupationen. Så småningom bildade han polska arbetarpartiet, PPR. För närvarande verkar både Chrustjov och Gomulka för ett gemensamt mål, kommunismens seger i världen, men de tillämpar ibland olika metoder beroende på förhållandena i deras aktivitetsområde. För att bygga sig ett solitt underlag, har Chrustjov ökat partimedlemmarnas an-

tal med omkring en sjättedel, medan Gomulka för samma ändamål har starkt minskat medlemsantalet i sitt parti. Denna utrensning omfattade ungefär 200 000 ideologiskt främmande eller icke tillräckligt aktiva medlemmar samt över 8 000 avlönade partifunktionärer. Hans parti är för närvarande uppdelat i fyra grupper, av vilka Gomulkas egen långtifrån är den starkaste. I centralkommittén på 76 medlemmar, vilken utgör en sorts partiparlament, förfogar han i verkligheten endast över fyra absolut pålitliga kamrater, vilka emellertid innehar viktiga poster. De är: LO:s ordförande Loga-Sowinski, parlamentets talman Kliszko, överbefälhavaren general Spychalski, vilken samtidigt med Gomulka föll i onåd för 11 år sedan, samt chefen för säkerhetsapparaten — Moczar. Av dem har Kliszko och Spychalski på den tredje partikongressen, vilken avslutades den 19 mars 1959, valts till politbyrån, som utgör centralkommitténs presidium och räknar 12 medlemmar. Detta stabiliserar betydligt Gomulkas ställning inom den högsta partiledningen. Inom själva centralkommittén kan Gomulka dessutom räkna på ett tjugotal opportunist, vilka dock skulle lämna honom i sticket, om de kunde vinna på det. Han stöds annars av förutvarande socialister, vars gamla parti PPS tvångsförenades med det kommunistiska på dess andra kongress i Wroclaw 1948. De är 11 till antalet och bl. a. hör dit »alla regeringars premiärminister» Cyrankiewicz, vilken tjänstgjorde först under Stalin-Bieruts terrorepok och nu under Gomulka och Chrustjov. Även utrikesminister Rapacki hör dit. Till socialistgruppen hör även förre USA-medborgaren och polske ambasadören där professor Lange, som nu är ordförande i ekonomiska rådet, vilket bildades efter oktober 1956. Ett visst stöd kan Gomulka räkna på

också hos den lilla »liberala» gruppen på fyra medlemmar — varav tre kvinnor —, vilken är mera reformvänlig än han själv.

Stalinisterna — dogmatikerna eller Natolinggruppen, som de kallas i Polen, delar sig i två falanger. Den ena, den s. k. centrumgruppen under ledning av Zambrowski vill behålla Gomulka som ett skydd mot bl. a. Chrustjovs bekanta antisemitism — alla dess tolv medlemmar är nämligen av judisk härkomst. Men samtidigt angriper de Gomulkas eftergiftspolitik gentemot bönderna och kyrkan. Denna grupp kontrollerar praktiskt taget litteraturen, pressen och partiapparaten. Därför skonades vid den ovannämnda rensningen de flesta stalinister. Av den andra falangen, dvs. av stalinisterna i egentlig mening, finns efter oktober 1956 bara 19 i centralkommittén kvar. Deras ledare är vice premiärministern Zenon Nowak. Stalinisternas styrka beror inte så mycket på deras antal, utan på det stöd de åtnjuter i Moskva, vars order de alltjämt är beredda att blint följa.

I motsats till dem står de »liberala» revisionister, vilka man i regel finner utanför centralkommittén. Författare, konstnärer och pressmän är särskilt representerade bland dem. På den tredje partikongressen riktades många hårda ord just mot dessa yrkesgrupper. Minister Zolkiewski, som är högste politruk för kulturella frågor, yttrade bl. a.: »Var och en kan förstås söka sanningen på egen hand, men det finns endast en sanning — socialismen.»

För att i framtiden förebygga sådana företeelser som oppositionen i de unga intellektuellas och studenternas tidskrift *Po prostu*, som måste indragas i oktober 1957, vidtogs på kongressen åtgärder för att ytterligare minska ungdomens ansatser till oberoende av partiet. Stipendier kommer

i fortsättningen att åter utdelas efter sökandens politiska åsikter. Ungdomspropagandan skall överallt intensifieras. Ännu 1954 var 16 % av partimedlemmarna under 25 år, idag knappt 7%. Orsaken härtill söker kommunisterna bl. a. i »aktionen för moralisk pånyttfödelse», som startades av den katolska kyrkan för ett par år sedan. Enligt enkäter, som genomförts nyligen, uppges endast 13 % av de polska studenterna hysa »socialistiska åsikter» och bara 3 1/2 % av dem betraktar sig som tillgivna marxister. Däremot har över 70 % förklarat sig vara aktiva katoliker.

Förhållandet till utlandet togs också upp i Gomulkas sju timmar långa kongresstal. USA och övriga atlantpaktstater angreps häftigt och västgränsfrågan berördes på ett ganska egendomligt sätt. Om någon av atlantpaktmedlemmarna skulle yttra sig om Oder-Neisselinjen till polsk förmån — såsom de Gaulle gjorde några dagar senare — skulle det, försäkrade Gomulka, sakna betydelse. Ett sådant uttalande kunde inte gärna ha annat syfte än att inpränta i det polska medvetandet att Polen i denna fråga inte kan få något annat reellt stöd än från Kreml, och därför för all framtid måste förbli sammanlänkat med Sovjetunionen.

De amerikanska konjunkturutsikterna

Officiellt har den s. k. recessionen i USA förklarats ha upphört vid åtskilliga tillfällen, första gången på försommaren 1958, då produktionssiffrorna ånyo började stiga. Icke desto mindre bedömdes konjunkturutsikterna under större delen av föregående år med stor försiktighet. Trots att endast en förhållandevis liten del av den amerikanska produktionen exporteras, är USA:s utrikeshandel abso-

lut sett av så stor betydelse för hela världens ekonomi, att de flesta länder med bävan och förhoppningar studerar trenden i den ekonomiska utvecklingen i USA. För de råvaruproducerande länderna kan skiftningar i efterfrågan på en eller annan speciell produkt betyda — om icke liv eller död — så dock skillnaden mellan relativt välstånd och svält. För de väst-europeiska industriländerna är det just marginalen med dess ytterligare standardhöjning som påverkas av möjligheten att framgångsrikt exportera till dollarområdet. Och för den kommunistiska världen, som ännu icke uppgivit hoppet att se den kapitalistiska produktionsordningen rasa ihop under fåfänga ansträngningar att komma till rätta med konjunkturproblemet, är varje betydande störning i den amerikanska ekonomin en källa till förnyade förhoppningar.

Under våren detta år förefaller det som om tecknen mera definitivt tyder på att den ekonomiska avmattningen i USA övervunnits. Enligt Federal Reserve Boards index för industriproduktionen har siffran 149 nåtts för april månad, vilket innebär en icke obetydlig förbättring jämfört med toppnoteringen 146 på våren 1957, omedelbart före krisen (1947-49 = 100). Vid bottenläget under tillbakagången, i april 1958, var index nere i 126. Ser man till utvecklingen av bruttonationalprodukten har denna under första kvartalet stigit så att man för år 1959 — utan alltför stor optimism — anser sig kunna räkna med »an all-time peak», som närmar sig 470 miljarder dollars, jämfört med 438 miljarder under det krisdrabbade 1958.

Ett intressant drag i bilden är att företagsvinsterna under början av detta år visat en kraftig uppgång. Mycket talar för att de ökade vinsterna främst uppnåtts tack vare de omfattande rationaliseringar som genom-

fördes i accelererat tempo under konjunkturedgången. Samtidigt har lönerna ännu inte hunnit stiga mera märkbart, då förutsättningarna för löneökningar under avmattningen naturligen var tämligen små och dessutom ett betydande antal avtal på arbetsmarknaden fortfarande löper. Från både presidenten och hans administration har upprepade varningar framförts mot alltför kraftiga lönehöjningar, vilka omedelbart skulle aktualisera inflationsriskerna. De f. n. mycket högt uppdrivna aktienoteringarna får ses mot bakgrunden av de goda företagsvinsterna och de utbredda inflationsförväntningarna. Olyckskorparna drar t. o. m. paralleller med utvecklingen före börskraschen 1929.

Ännu så länge har inte någon uttömmande analys hunnit göras i syfte att klarlägga med vilka medel den ekonomiska avmattningen hävdades. Otvivelaktigt har en ökning av de offentliga uppgifterna, särskilt på det delstatliga planet, inneburit en viktig ekonomisk stimulans. Det stora behovet av bostäder har spelat in och lett till en mycket kraftig »construction boom», vilken på ett betydelsefullt sätt återverkat inom skilda delar av industrin. Till detta kommer att en lagerpåfyllning så småningom påbörjats, sedan industrierna under avmattningsperioden kraftigt minskat sina inköp och tårt på sina lager. Alldeles speciellt märkbar har lageruppbyggnaden varit ifråga om stål, där stålindustrin kan glädja sig åt en inemot nittioprocentig utnyttjningsgrad av kapaciteten jämfört med endast femtio procent vid tiden för konjunktrens bottenläge (och endast femton procent, då trettioårsdepressionen var som svårast!). Det bör emellertid påpekas att den nuvarande exceptionellt goda stålkonjunkturen delvis beror på att en stålstrejk allmänt väntas under sommaren i samband med förhandlingarna om nya av-

tal. I syfte att gardera sig har icke minst bilfabrikerna lagt upp lager för att kunna fortsätta sin drift även under en tämligen långvarig strejk.

Hur bedöms nu framtidsutsikterna för återstoden av detta år och för år 1960? I stort kan nog optimismen sägas vara förhärskande inom näringslivet. Samtidigt poängteras dock ovissheten på grund av förekomsten av ett flertal faktorer, som snarast talar för att det fortsatta konjunkturuppsvinget inte kommer att kunna mäta sig med takten under tidigare expansionsperioder. Man skulle med andra ord ganska snart stå inför något som påminner om en stagnation.

Optimisterna pekar på att i varje fall på kort sikt ingenting talar för att den uppåtgående trenden skall brytas. Ekonomin är på det hela taget sund, och näringslivet befinner sig i ett stadium av expansionsförväntningar och tillit inför den närmaste framtiden. En fortsatt lageruppbyggnad är trolig, en fortsättning av det kraftiga husbyggandet likaså och orderstocken inom stålindustrin tyder på en mycket hög sysselsättning under den allra närmaste framtiden. Men även optimisterna måste säga sig, att ett bakslag — om än bara temporärt — är sannolikt under det tredje kvartalet detta år. En stålstrejk, vilken på ett förbryllande sätt tas för given i praktiskt taget alla kretsar, får omedelbart kraftiga återverkningar. Nybyggnadsverksamheten kan så småningom väntas avta, bl. a. av rent säsongmässiga skäl. Inom bilindustrin är risken för överproduktion ett nästan ständigt hot. Å andra sidan menar optimisterna, att industrins investeringar under intryck av den goda vinstkonjunkturen och den allmänna optimismen kommer att överträffa vad som idag är planerat och i stort sett motverka nedgången i egnahemsbyggandet och andra negativa faktorer. Mot årets slut

menar flertalet att återhämtningen efter stålstrejken och presenterandet av de nya småbilsmodellerna från de amerikanska tillverkarna skall innebära en tillräckligt kraftig konjunkturstimulans för att den inledningsvis omnämnda bruttonationalprodukten om 470 miljarder dollars skall kunna nås. — När det gäller utsikterna för år 1960 är det naturligtvis svårare att ställa någon prognos, men det förefaller som om optimismen härvidlag är något mera dämpad.

Den jämförelsevis stora arbetslösheten — siffran pendlade tidigare detta år mellan 4,5–5 miljoner men sjönk i april till 3,6 miljoner — framstår som en allvarlig faktor i den amerikanska konjunkturbilden. Aprilsiffran innebär en genomsnittlig arbetslöshet på ca 5,3%, men självfallet är procenten betydligt högre i sådana delstater som av den ena eller andra anledningen drabbats särskilt hårt av konjunkturnedgången. I en högt industrialiserad stat såsom Pennsylvania uppges arbetslöshetsprocenten vara så hög som 10, bl. a. beroende på en omfattande rationalisering i kolgruvorna. Också på andra håll finns mycket besvärliga »arbetslöshetsöar», bl. a. har förflyttningen av delar av textilindustrin från nordstaterna söderöver medfört besvärliga omställningsproblem. Även ur en annan synpunkt förtjänar industrialiseringen i sydstaterna uppmärksamhet. Den har nämligen medfört att sydstaterna nu för första gången ställer sig förstående till protektionistiska propåer. Först nu har man nämligen fått någon egen industri att taga hän-

syn till, medan det så gott som enda problemet tidigare var att finna avsättning för bomullsskördarna, inte minst på export, något som ledde till krav på största möjliga handelspolitiska frihet. Risker för arbetslöshet och den nya lokaliseringen av industriföretag till sydstaterna medverkar till att skapa underlag för tullhöjningar och allehanda importrestriktioner. I en rad uppmärksammade fall har europeiska anbudsgivare förbigåtts, trots att deras priser legat betydligt under de amerikanska konkurrenternas. Särskilt engelsmännen har fått kännning av detta, då de lämnat anbud på tung elektrisk utrustning för kraftverksanläggningar m. m. Risker är nu överhängande att den amerikanska kongressen under intryck av dagens svårigheter slår in på en mer protektionistisk linje, något som sannolikt kommer att bli kännbart för särskilt den västeuropeiska exporten till USA.

Sammanfattningsvis torde man kunna säga, att den s. k. recessionen nu förefaller att vara definitivt övervunnen. Den mer än årslånga krisen skakade dock den amerikanska ekonomin ganska eftertryckligt. Utsikterna för den närmaste framtiden ter sig tämligen ljusa även om risken för en förstående stålstrejk är stor. Med ytterligare någon påspädning i expansionistisk riktning uppkommer sannolikt betydande inflationistiska spänningar. På något längre sikt förefaller det som om en stagnation vore att befara, något som omedelbart skulle leda till ökad arbetslöshet.